

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**
Відділ суспільствознавчої освіти ІП НАПН України

П. В. Мороз, І. В. Мороз

**РЕЗУЛЬТАТИ ОНЛАЙН ОПИТУВАННЯ
«ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ
ІСТОРІЇ»**

Аналітичний звіт
(електронне видання)

Київ – 2025

УДК 373.1

Звіт розглянуто та затверджено на засіданні вченої ради
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України
(протокол № 5 від 27 березня 2025 р.)

Рецензенти:

Новосьолова В. І., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України

Моцак С. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Мороз П. В., Мороз І. В. Результати онлайн опитування «Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»: аналітичний звіт (електронне видання) / Петро Мороз, Ірина Мороз. – К. : Педагогічна думка, 2025. – 35 с.

ISBN 978-966-644-796-1

DOI <https://doi.org/10.32405/978-966-644-796-1-2025-35>

У аналітичному звіті розкрито стан практики та перспективи дослідницького навчання історії в закладах загальної середньої освіти. В основу аналітичного звіту покладено результати онлайн анкетування вчителів історії. Дані анкетування також дали змогу авторам виділити основні проблеми, які виникають під час реалізації дослідницького підходу в навчанні історії, та виявити питання, які потребують висвітлення в методичній літературі. Результати проведеного дослідження дали змогу авторам сформулювати методичні рекомендації для вчителів, розробників навчальних програм та авторів підручників історії.

УДК 373.1

ISBN 978-966-644-796-1

© Інститут педагогіки НАПН України, 2025

© Педагогічна думка, 2025

© Мороз П., Мороз І., 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Актуальність, завдання та методологія дослідження.....	5
2. Загальні відомості про учасників дослідження.....	8
3. Розуміння вчителями сутності дослідницької діяльності учнів на уроках історії в школі.....	9
4. Практика впровадження дослідницької діяльності учнів на уроках історії.....	12
5. Ставлення вчителів та учнів до дослідницької діяльності.....	17
6. Проблеми та виклики у впровадженні дослідницької діяльності учнів на уроках історії.....	22
7. Пропозиції вчителів щодо вдосконалення дослідницької діяльності учнів на уроках історії	24
8. Висновки й рекомендації.....	28
9. Використані джерела	30

ПЕРЕДМОВА

Співробітники відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України Мороз П. В. та Мороз І. В. провели дослідження стану реалізації дослідницького підходу в навчанні історії у закладах загальної середньої освіти. Для цього було організовано онлайн-анкетування вчителів історії.

Зміст анкети розроблявся з метою з'ясування ставлення вчителів до організації дослідницької діяльності на уроках історії, їхнього розуміння сутності поняття «дослідницька діяльність з історії», а також виявлення проблем, викликів та ризиків, пов'язаних з її впровадженням у шкільну практику.

Опитування проводилося анонімно. Анкета «Дослідницька діяльність учнів на уроках історії» поширювалася через такі канали:

- ✓ Google Forms - <https://surl.li/nvgvzh> ;
- ✓ сторінка відділу суспільствознавчої освіти у соціальній мережі Facebook - <https://surl.gd/arrntx> ;
- ✓ група «Вчимо історію онлайн» у соціальній мережі Facebook - <https://surl.li/bfjene> .

Дослідження тривало з 25 квітня по 5 вересня 2024 року. Через Google-анкету, що містила 15 запитань, отримано відповіді від 325 респондентів. У цьому звіті подано стислий аналіз зібраних даних.

Авторами та укладачами анкети є науковці відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України – Мороз Петро Володимирович і Мороз Ірина Володимирівна.

1. АКТУАЛЬНІСТЬ, ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Актуальність. Сучасне суспільство вимагає від учнів уміння активно досліджувати історичні процеси, розвивати критичне мислення, креативність і самостійність. У контексті інформаційного середовища, де значна частина даних є неперевіреною чи маніпулятивною, дослідницька діяльність на уроках історії набуває особливої актуальності. Вона сприяє формуванню медіаграмотності, допомагає учням розпізнавати маніпуляції, інтерпретувати джерела та брати участь у дискусіях на основі фактів. Таким чином, цей підхід готує школярів до активної громадянської позиції та відповідального прийняття рішень.

На відміну від традиційних методів, орієнтованих на запам'ятовування, дослідницька діяльність спонукає учнів працювати з історичними джерелами, порівнювати погляди та робити обґрунтовані висновки. Це сприяє глибшому розумінню причинно-наслідкових зв'язків і уникненню спрощеного сприйняття історії як набору дат і подій (Мороз & Мороз, 2023а). Такий підхід формує історичне мислення — здатність не лише знати хронологію, а й оцінювати дії історичних діячів та значення подій у ширшому контексті.

Отже, впровадження дослідницької діяльності в шкільну історичну освіту є актуальним завданням, яке відповідає потребам сучасності: формуванню навичок орієнтації в інформаційному просторі, розвитку історичного мислення та підготовки учнів до життя в динамічному світі. Водночас історіографічний аналіз свідчить про недостатню системність досліджень, присвячених реальному стану впровадження цього підходу в шкільну практику. Проблеми та бар'єри, що виникають у процесі його реалізації, залишаються недостатньо вивченими, що підкреслює потребу в комплексному дослідженні для заповнення наявних прогалин і розробки практичних рішень для вдосконалення історичної освіти.

Усе вищезазначене обґрунтовує актуальність дослідження стану практики та перспектив дослідницької діяльності учнів на уроках історії в закладах загальної середньої освіти, результати якого сприятимуть розробці науково-

методичних рекомендацій для ефективного впровадження дослідницького підходу в освітній процес.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є аналіз стану впровадження дослідницького підходу до навчання історії в закладах загальної середньої освіти, виявлення основних проблем і перспектив його реалізації, а також визначення напрямів подальшого вдосконалення методології та практики дослідницької діяльності учнів. Робота виконана в рамках наукової теми «Проектування змісту і методика навчання учнів 7–9 класів історії та громадянської освіти» (номер державної реєстрації: 0124U000343). Для досягнення мети з 25 квітня по 5 вересня 2024 року проведено онлайн-опитування вчителів історії через Google-анкету, результати якого стали основою для аналізу даних.

Завдання дослідження. Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання:

1. Проаналізувати сучасний стан впровадження дослідницького підходу до навчання історії на основі результатів онлайн-опитування вчителів.
2. Дослідити ставлення педагогів до організації дослідницької діяльності учнів, їхнє розуміння сутності цього поняття та його ключових компонентів.
3. Оцінити ефективність реалізації дослідницької діяльності в освітньому процесі за даними опитування.
4. Визначити основні перешкоди та проблеми, що виникають під час впровадження дослідницької діяльності в школі.
5. Запропонувати напрямки вдосконалення методичних підходів до організації дослідницької діяльності учнів з урахуванням сучасних освітніх тенденцій і технологій.

Методологічна основа та підходи до дослідження. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах, викладених у «Положенні про порядок формування, проведення і контролю виконання наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок у Національній академії

педагогічних наук України» (Додаток до постанови Президії НАПН України № 1-2/14-350 від 20 грудня 2018 року). Методологія дослідження ґрунтується на таких принципах:

- Новизна та актуальність** - аналіз стану реалізації дослідницької діяльності є важливим для вдосконалення викладання історії в умовах інформаційного суспільства

- Відповідність державним пріоритетам** - дослідження узгоджується з напрямками розвитку освіти в Україні та тематикою наукових досліджень у цій сфері.

- Практична цінність** - результати опитування мають на меті розроблення рекомендацій для впровадження у шкільну історичну освіту.

- Попередній досвід**: робота враховує науковий доробок українських і зарубіжних дослідників, а також попередні напрацювання авторів.

Підходи до збору та аналізу даних. Збір даних здійснювався через онлайн-анкетування вчителів історії закладів загальної середньої освіти, що забезпечило повноту картини впровадження дослідницької діяльності. Для оброблення кількісних даних використано методи описової та математичної статистики, а результати представлено у вигляді діаграм із тематичним групуванням для зручності інтерпретації. Аналіз включав три етапи: уточнення ключових категорій, виявлення тенденцій і взаємозв'язків, а також узагальнення висновків у звіті.

Етичні аспекти. Опитування проводилося з дотриманням принципів етичності та конфіденційності відповідно до нормативних вимог. Усі учасники були поінформовані про мету дослідження та брали участь добровільно. Дотримання цих принципів і підходів забезпечило надійність, валідність і практичну цінність результатів, які можуть стати основою для вдосконалення організації дослідницької діяльності учнів у процесі навчання історії.

2. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для аналізу практики організації дослідницької діяльності учнів на уроках історії в закладах загальної середньої освіти було проведено онлайн-опитування вчителів з 25 квітня по 5 вересня 2024 року. Анкетуванням охоплено 325 педагогів історії з різних регіонів України (за винятком тимчасово окупованих територій). Анкета містила 15 запитань закритого та відкритого типу. Респонденти мали можливість обирати варіант «інше» та висловлювати власну думку. Питання були спрямовані на з'ясування ставлення вчителів до дослідницької діяльності, їхнього розуміння цього поняття, компонентів дослідницьких умінь, які вони розвивають в учнів, а також чинників, що ускладнюють її впровадження.

Серед опитаних 52% вчителів працюють у міських школах, 48% — у сільській місцевості (рис. 1). Такий розподіл забезпечує репрезентативність даних і дає змогу врахувати специфіку організації дослідницької діяльності в різних умовах.

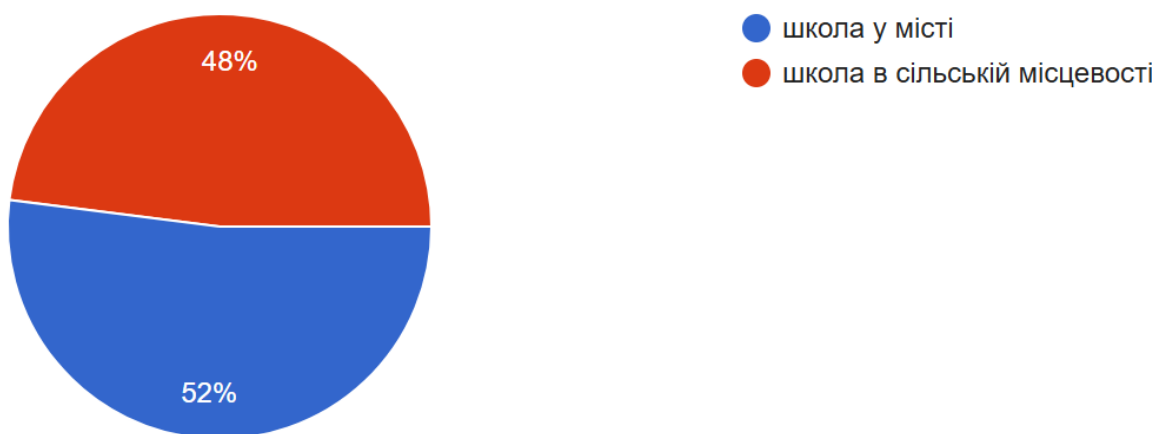

Рис. 1. Діаграма «Місцевість, в якій працюють респонденти» (скриншот з Google Форми анкети для вчителів ««Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»»)

Педагогічний стаж учасників

Щодо педагогічного стажу, респонденти розподілилися так:

- понад 20 років — 42,8%;
- 16–20 років — 22,2%;

- 11–15 років — 16,3%;
- 6–10 років — 10,8%;
- 1–5 років — 8% (рис. 2).

2. Укажіть стаж педагогічної роботи

 Копіювати діаграму

325 відповідей

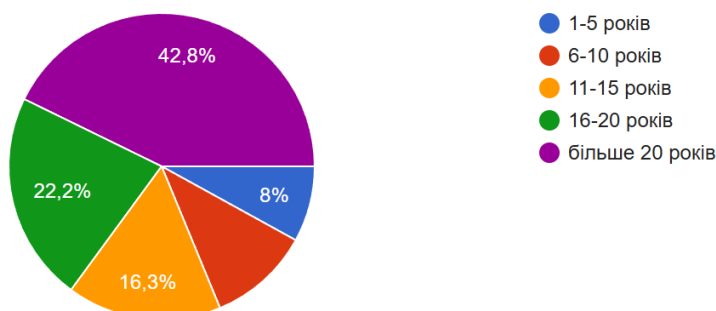

Рис. 2. Діаграма «Стаж педагогічної роботи респондентів» (скриншот з Google Форми анкети для вчителів ««Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»»)

Переважають вчителів із великим стажем (42,8% — понад 20 років) свідчить про значний досвід учасників, що може впливати на їхнє сприйняття дослідницьких методів як інноваційних чи, навпаки, складних для адаптації. Натомість менша частка молодих педагогів (8% — до 5 років) може вказувати на потребу в додатковій підтримці цієї групи у впровадженні сучасних підходів.

Висновок: Опитування охопило вчителів із різних регіонів України, що забезпечило репрезентативність вибірки. Участь педагогів із міських і сільських шкіл, а також із різним стажем роботи дозволила отримати багатогранну картину стану дослідницької діяльності на уроках історії. Результати анкетування дають змогу оцінити не лише поточний стан організації дослідницької діяльності, а й виявити ключові виклики та перспективи її розвитку.

3. РОЗУМІННЯ ВЧИТЕЛЯМИ СУТНОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

Важливим завданням дослідження було з'ясувати, як учителі історії розуміють сутність дослідницької діяльності учнів і які її аспекти вважають ключовими. Для цього в анкеті було поставлено закрите запитання: «Які з

наведених слів/висловів, на Вашу думку, відображають сутність дослідницької діяльності учнів на уроках історії в школі? (виберіть декілька варіантів)».

Пропоновані варіанти відповідей включали основні компоненти дослідницької діяльності (пошукова діяльність, пізнавальна самостійність, критичне мислення, висування гіпотез, навчальні проєкти, презентація здобутків, активність і мотивація), а також дистрактори, які не стосуються дослідницької діяльності, (механічне заучування, пасивне сприйняття, репродуктивне відтворення), щоб виявити можливі помилкові асоціації.

Результати опитування.

Відповіді вчителів розподілились так:

пошукова діяльність – 92,3% (A)¹

пізнавальна самостійність – 84,3% (B)

критичне мислення – 76,9% (C)

гіпотези та їх перевірка – 65,8% (D)

навчальний проєкт – 65,5% (E)

презентація власних здобутків – 58,5% (F)

активність, мотивація – 53,2% (G)

репродуктивне відтворення матеріалу – 7,1% (H)

механічне заучування фактів – 3,7% (I)

пасивне сприйняття інформації, без її аналізу – 2,8% (J).

Результати свідчать, що вчителі сприймають дослідницьку діяльність як багатокомпонентний процес, орієнтований на розвиток активності та аналітичних навичок учнів. Найвищі показники — пошукова діяльність (92,3%), пізнавальна самостійність (84,3%) і критичне мислення (76,9%) — вказують на розуміння педагогами важливості самостійного аналізу та осмислення історичної інформації, що відповідає цілям дослідницького підходу.

¹ Літери в дужках позначають відповідний показник на діаграмі

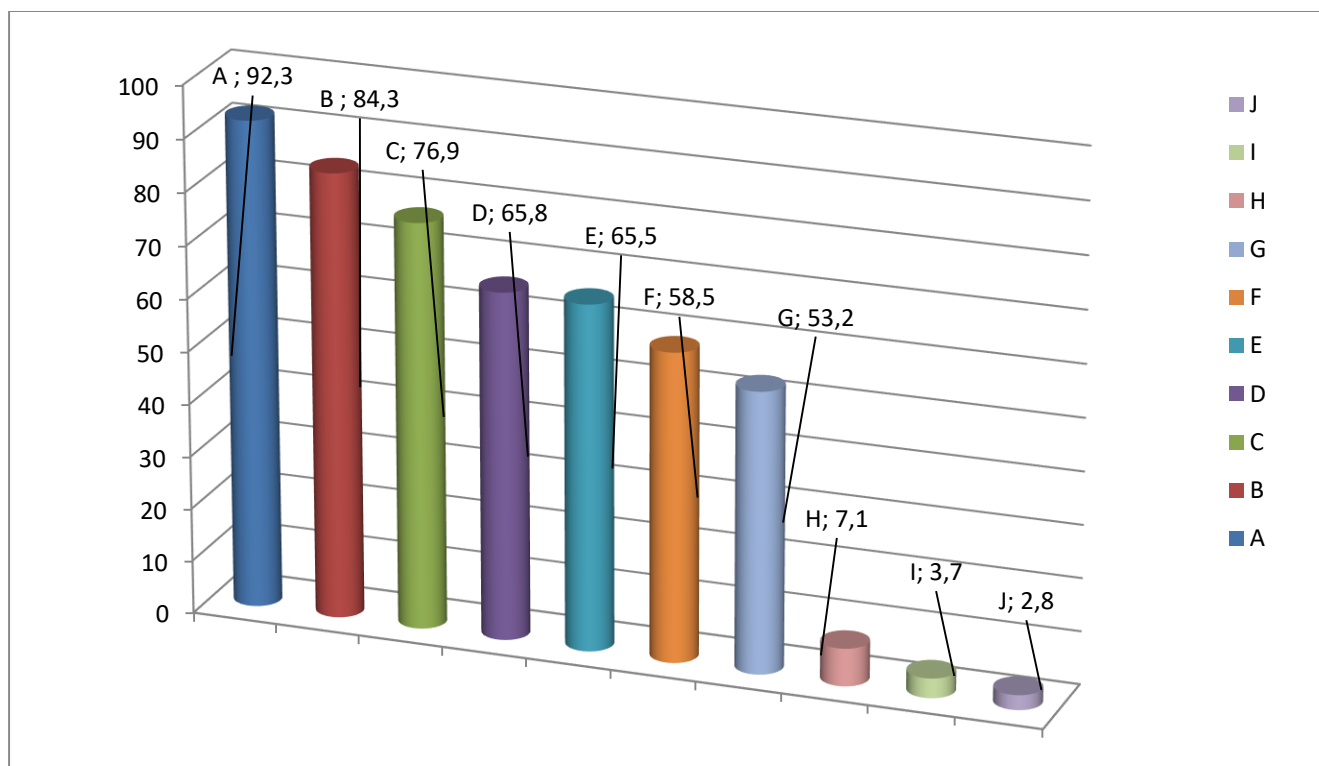

Рис. 3 Діаграма відповідей вчителів на запитання «Які з наведених слів/висловів, на Вашу думку, відображають сутність дослідницької діяльності учнів на уроках історії в школі? (виберіть декілька варіантів)»

Проте менша увага до таких елементів, як висування та перевірка гіпотез (65,8%), навчальні проєкти (65,5%) і презентація здобутків (58,5%), може свідчити про недостатнє використання цих методів у практиці. Це може бути пов'язано з обмеженим часом на уроках, браком методичної підтримки чи підготовки вчителів, а також відсутністю в підручниках завдань, що стимулюють ці навички. Низький показник для активності й мотивації (53,2%) додатково підкреслює можливі прогалини в роботі з стимулювання учнів до дослідницької роботи.

Мінімальна підтримка дистракторів (репродуктивне відтворення — 7,1%; механічне заучування — 3,7%, пасивне сприйняття — 2,8%) підтверджує, що вчителі чітко відмежовують дослідницьку діяльність від традиційних репродуктивних методів, які не сприяють розвитку самостійності чи критичного мислення.

Висновок: Загалом педагоги демонструють правильне, але неоднорідне розуміння сутності дослідницької діяльності. Переважна орієнтація на пошукову

діяльність і критичне мислення є позитивною тенденцією, однак недостатня увага до роботи з формулювання гіпотез, створення проєктів і презентації результатів указує на потребу в додаткових методичних ресурсах і професійному розвитку педагогів для повноцінного впровадження дослідницького підходу в закладах загальної середньої освіти.

4. ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

4.1. Частота використання дослідницького підходу на уроках історії

Результати опитування засвідчили, що дослідницький підхід є важливим елементом викладання історії в сучасній школі. Згідно з отриманими відповідями, 27,4% опитаних вчителів зазначили, що застосовують його постійно, тоді як 63,4% роблять це час від часу. Водночас 9,2% вчителів вказали, що використовують дослідницький підхід вкрай рідко, а жоден респондент не повідомив про повну відмову від цього методу.

325 відповідей

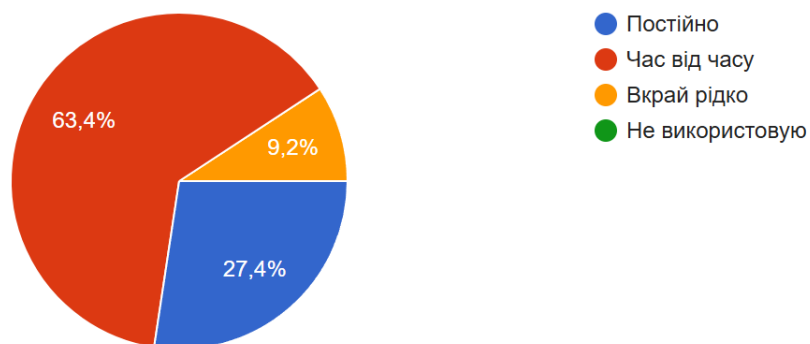

Рис. 4. Діаграма відповідей вчителів на запитання «Як часто ви використовуєте дослідницький підхід на уроках історії?» (скриншот з Google Форми анкети для вчителів «Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»)

Аналіз отриманих даних демонструє, що абсолютна більшість педагогів (90,8%) впроваджують дослідницьку діяльність у тій чи тій формі. Це свідчить про розуміння освітянами значущості дослідницьких методів у освітньому процесі. Водночас високий відсоток тих, хто застосовує підхід лише періодично, може вказувати на певні труднощі чи обмеження у його систематичному впровадженні.

Можливими причинами такої ситуації можуть бути брак методичних матеріалів, недостатня підготовка учнів до дослідницької діяльності або ж брак навчального часу. Подальший аналіз додаткових питань опитування дасть змогу детальніше розглянути ці аспекти та окреслити шляхи вдосконалення дослідницького навчання на уроках історії.

4.2. Використання навчальних проєктів в освітньому процесі

Важливим компонентом дослідницького підходу в історичній освіті є проєктна діяльність, яка сприяє формуванню аналітичного мислення, навичок самостійної роботи та командної співпраці. Згідно з результатами опитування, 28,9% вчителів застосовують навчальні проєкти під час вивчення кожного розділу або теми, що свідчить про високий рівень інтеграції цього методу в освітній процес.

Ще 36,9% педагогів організовують проєктну роботу більше одного разу на семестр, що є доволі активним використанням цього підходу. Водночас 29,5% вчителів зазначили, що залучають учнів до навчальних проєктів раз на семестр, а 4,6% – раз на рік. Жоден респондент не вказав, що повністю ігнорує цей метод, що свідчить про його загальне прийняття в освітній практиці.

8. Як часто ви використовуєте роботу з навчальними проєктами в освітньому процесі?

 [Копіювати діаграму](#)

325 відповідей

Рис. 5. Діаграма відповідей вчителів на запитання «Як часто ви використовуєте роботу з навчальними проєктами в освітньому процесі?» (скриншот з Google Форми анкети для вчителів ««Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»»)

Аналіз даних демонструє, що майже дві третини опитаних (65,8%) використовують навчальні проєкти щонайменше кілька разів на рік, що є позитивним показником. Проте значний відсоток педагогів (34,1%), які звертаються до цього методу лише раз на семестр або раз на рік, може свідчити про певні обмеження у впровадженні проєктної діяльності. Серед можливих чинників – перевантаженість навчальної програми, недостатність методичних рекомендацій або ж складнощі з оцінюванням таких видів роботи.

4.3. Види навчальних проєктів у викладанні історії

Результати опитування показують, що найбільш поширеними серед учителів історії є короткотермінові проєкти, які реалізуються впродовж вивчення окремої теми чи розділу навчальної програми. Їх застосовують 77,2% респондентів. Така популярність цього формату пояснюється його зручністю: він не потребує значного часу на підготовку та впровадження, але водночас дозволяє учням опанувати дослідницькі навички й критичне мислення.

Дещо менше вчителів (57,2%) використовують мініпроєкти, які проводяться упродовж одного уроку або навіть його частини. Це свідчить про те, що педагоги прагнуть урізноманітнювати освітній процес, інтегруючи дослідницькі методи навіть у короткі проміжки часу.

Натомість довготермінові проєкти, розраховані на семестр або навчальний рік, застосовують лише 16,6% опитаних. Це може свідчити про певні труднощі у впровадженні цього типу дослідницької діяльності. Довготривалі проєкти вимагають високого рівня організації, залучення значних ресурсів та координації між учнями й учителями. Їхня нижча популярність може бути зумовлена завантаженістю учнів, складністю оцінювання або обмеженнями, пов'язаними з навчальною програмою.

9. Які види проєктів ви використовуєте найчастіше в освітньому процесі? (можна обрати декілька варіантів)

325 відповідей

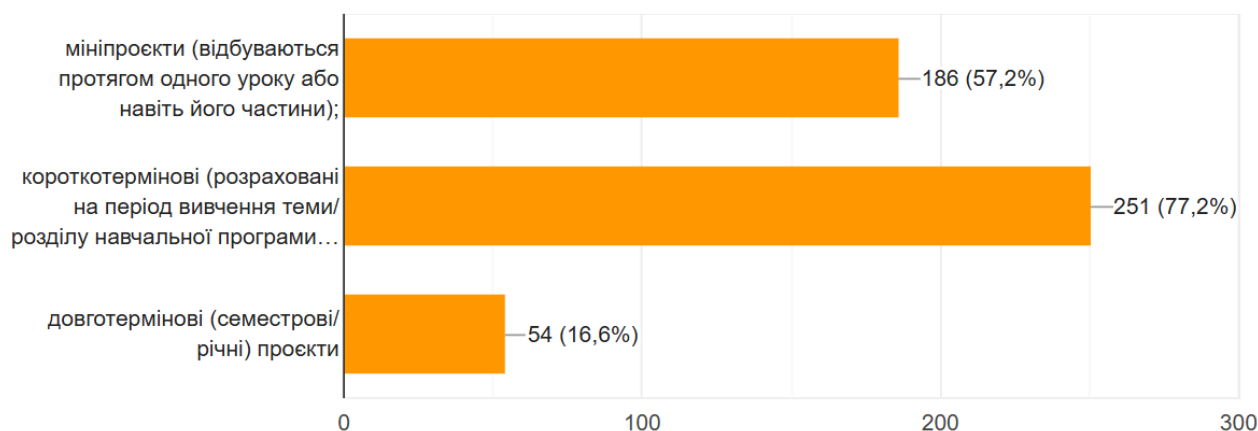

Рис. 6. Діаграма відповідей вчителів на запитання «Які види проєктів ви використовуєте найчастіше в освітньому процесі? (можна обрати декілька варіантів)» (скриншот з Google Форми анкети для вчителів «Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»)

4.4. Формування дослідницьких умінь та здібностей учнів

Дослідницька діяльність у шкільному курсі історії спрямована не лише на засвоєння фактів, але й на розвиток критичного мислення, уміння аналізувати інформацію та аргументовано висловлювати власну позицію. На запитання «Які з перерахованих дослідницьких умінь/здібностей Ви розвиваєте в учнів на уроках історії (виберіть декілька варіантів)» відповіді вчителів історії розподілилися таким чином:

- ❖ аналізувати джерела інформації різного типу, визначати їх достовірність, розрізняти факти від інтерпретацій та ідеологій – 89,8%;
- ❖ аргументувати власні судження, полемізувати – 82,5%;
- ❖ презентувати результати дослідження перед аудиторією – 65,8%;
- ❖ генерувати ідеї, гіпотези та добирати способи їх перевірки – 45,2%;
- ❖ самостійно знаходити протиріччя в історичному матеріалі та формулювати проблему – 42,2%;
- ❖ здібність до співробітництва – 29,8%;
- переносити здобуті знання і вміння в нову ситуацію – 28,6%.

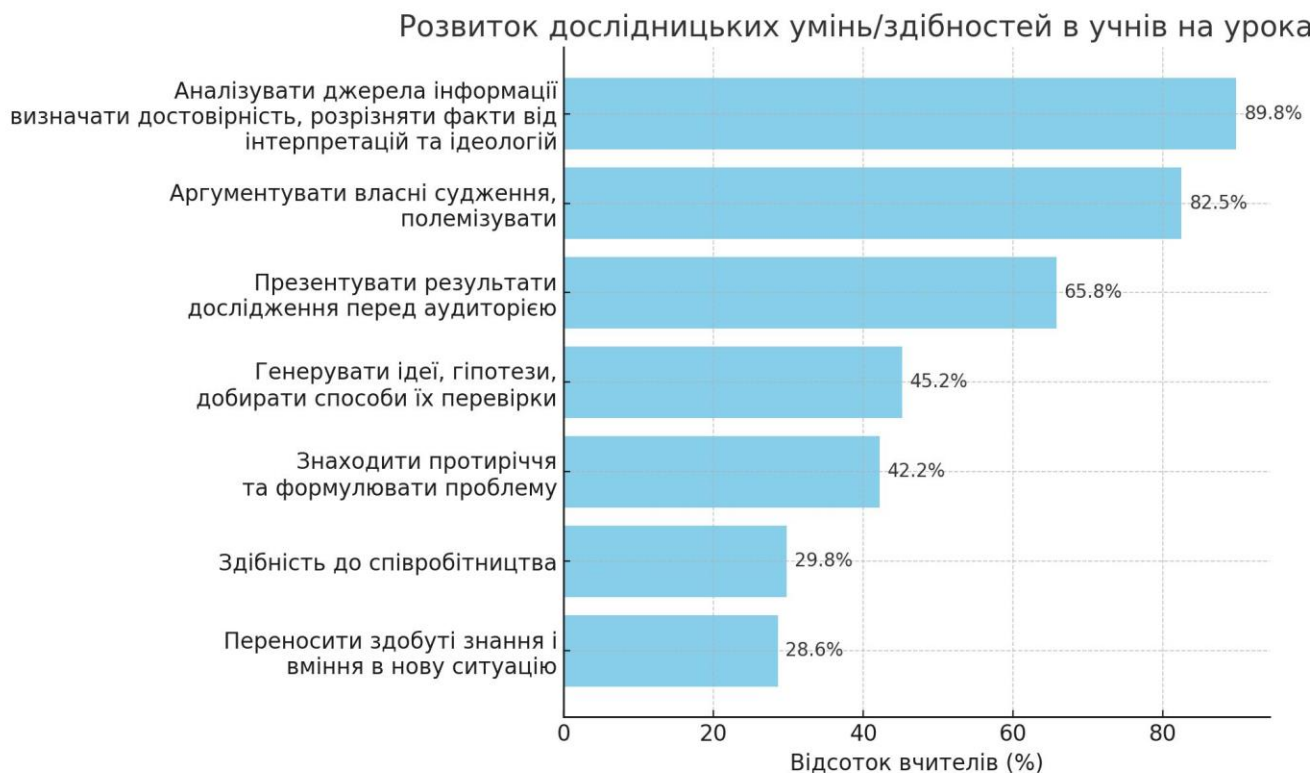

Рис. 7 Діаграма відповідей вчителів на запитання «Які з перерахованих дослідницьких умінь/здібностей Ви розвиваєте в учнів на уроках історії (виберіть декілька варіантів)».

Дані анкетування свідчать про те, що вчителі історії в основному акцентують увагу на розвитку критичного мислення учнів, використовуючи аналіз історичних джерел (89,8%), аргументування власних суджень (82,5%) та презентування результатів дослідження перед аудиторією (65,8%). Це вказує на спрямованість педагогічних практик на формування аналітичних навичок та активну участь учнів у дискусіях. Проте виявилось, що вчителі недостатньо уваги приділяють розвитку таких дослідницьких вмінь як генерування ідей, гіпотез, їх перевірки (45,2%), самостійний пошук протиріччя в історичному матеріалі та формулювання проблеми (42,2%). Ці вміння є важливими, оскільки саме вони забезпечують початок дослідження, з них починається дослідження.

Як видно з результатів опитування, лише 29,8% опитаних вчителів сприяють розвитку здатності до співробітництва в учнів, а 28,6% — умінню переносити знання в нові ситуації. Це свідчить про недостатню увагу до формування в учнів навичок командної роботи та розвитку здатності адаптувати

здобуті знання та вміння до нових, нетипових умов, що є важливими для повноцінної дослідницької діяльності.

Висновок: Аналіз практики впровадження дослідницької діяльності на уроках історії засвідчує її визнання педагогами як ефективного інструменту розвитку ключових компетентностей учнів, однак переважно епізодичне застосування та перевага короткотермінових проєктів і мініпроєктів над довготерміновими вказують на обмежену системність і глибину цього підходу. У центрі уваги педагогів перебувають аналітичні вміння, такі як аналіз історичних джерел і аргументація власних суджень, тоді як розвиток творчих здібностей, зокрема здатності генерувати ідеї, гіпотези чи співпрацювати залишається менш пріоритетним, що може бути зумовлено браком навчального часу чи методичних ресурсів. Така тенденція відображає адаптацію дослідницької діяльності до реалій освітнього процесу (вимог навчальної програми, підручників, обсягу навчального часу тощо), але підкреслює прогалини в реалізації комплексного дослідницького потенціалу. Для підвищення ефективності доцільно передбачити в навчальних програмах більше часу на дослідницьку роботу, розробити методичні матеріали для дослідницької та проєктної діяльності учнів на уроках історії.

5. СТАВЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Результати проведеного нами анкетування свідчать, що переважна більшість опитаних вчителів історії (97,5%) позитивно оцінюють вплив дослідницької діяльності на процес навчання історії в школі. Лише 2,2% респондентів зазначили, що дослідницька діяльність ніяк не впливає на освітній процес, один респондент (0,3%) зазначив, що дослідницька діяльність забирає багато освітнього часу, жоден з опитаних не обрав відповідь «Негативно впливає». Зокрема, відповідаючи на запитання «Як впливає застосування методів дослідницької діяльності на уроках історії на освітній процес? (можна обрати декілька варіантів)», педагоги обирали такі варіанти:

- ✓ стимулює пізнавальну самостійність учнів – 90,2% (A)²;
- ✓ розвиває критичне мислення учнів – 87,7% (B);
- ✓ дозволяє формувати активну, творчу особистість – 75,1% (C);
- ✓ сприяє створенню позитивної мотивації учнів до навчання – 74,2% (D);
- ✓ підвищує рівень навчальних досягнень учнів – 62,2% (E);
- ✓ ніяк не впливає – 2,2% (F);
- ✓ інше – (0,3%) один респондент зазначив, що дослідницька діяльність забирає багато освітнього часу (G);
- ✓ негативно впливає – 0% (H).

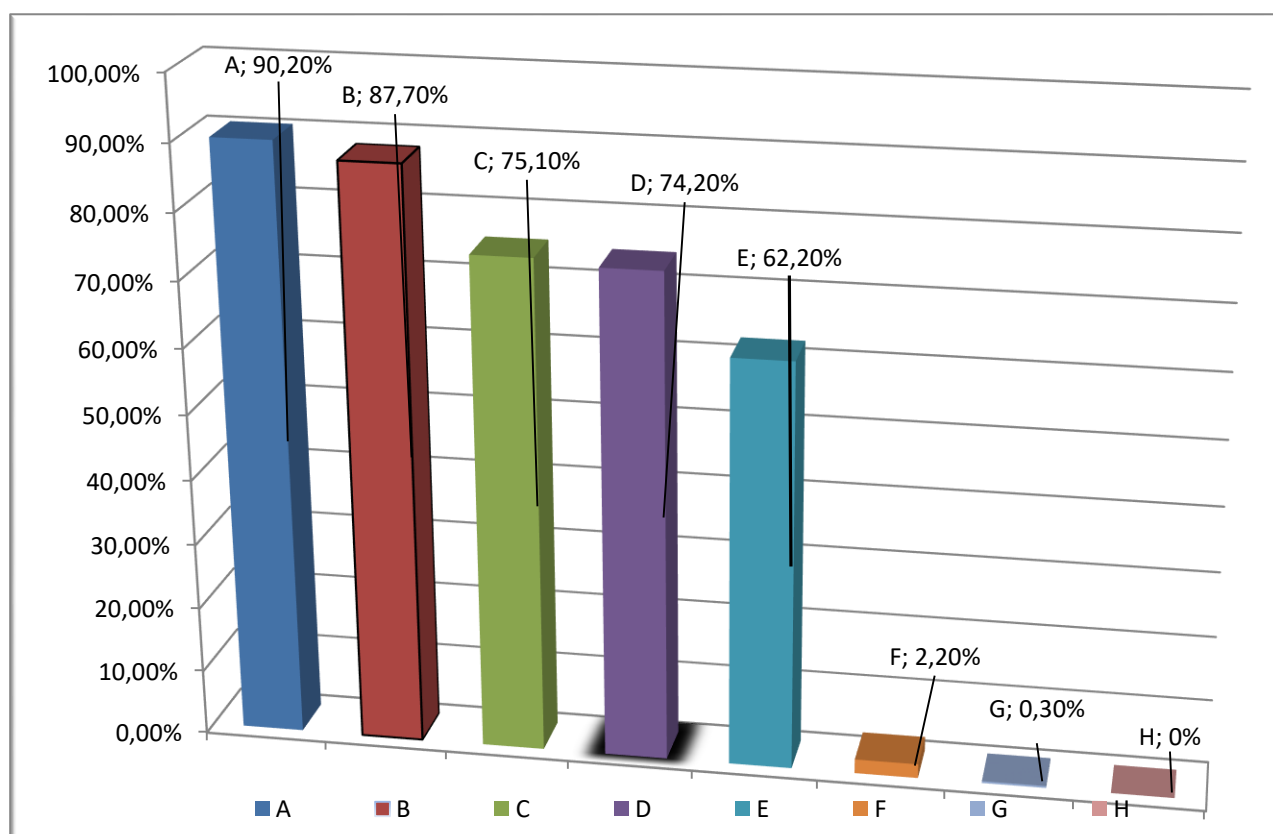

Рис. 8. Діаграма відповідей вчителів на запитання «Як впливає застосування методів дослідницької діяльності на уроках історії на освітній процес? (можна обрати декілька варіантів)»

Результати опитування серед вчителів історії свідчать про загальну позитивну оцінку педагогами впливу методів дослідницької діяльності на

² Літери в дужках позначають відповідний показник на діаграмі

освітній процес з історії. Більшість учителів оцінює такі методи як надзвичайно ефективні для стимулювання пізнавальної самостійності, розвитку критичного мислення, формування активної та творчої особистості, а також для підвищення мотивації і навчальних досягнень учнів. Лише незначна частка респондентів вважає, що дослідницька діяльність не впливає на освітній процес або забирає надто багато часу, а негативний вплив зовсім не відзначено. Це підкреслює високу ефективність дослідницьких методів у формуванні ключових освітніх компетентностей.

З метою вивчення ставлення учнів до дослідницької діяльності та участі в навчальних проєктах було сформульовано два запитання для вчителів: «Як ставляться учні до дослідницької діяльності?» та «Як ставляться учні до участі в навчальних проєктах?». Варіанти відповідей передбачали такі категорії: «Позитивно», «Негативно», «Без зацікавлення», «По-різному. Залежить від учнів та їх вподобань». Результати відповідей вчителів розподілилися наступним чином:

Рис. 9. Схema «Як ставляться учні до дослідницької діяльності та участі в навчальних проєктах»

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що учні в цілому більш позитивно ставляться до дослідницької діяльності порівняно з навчальними проєктами. Це може вказувати на необхідність застосування більш гнучких підходів до організації проєктної діяльності, щоб краще враховувати

різноманітні інтереси та потреби учнів. Варто також зазначити, що значна частина учнів (44,2%) ставиться до дослідницької діяльності залежно від своїх уподобань, а 58,1% учнів демонструють подібне ставлення до навчальних проєктів. Такий результат підкреслює важливість адаптації обох видів діяльності до вікових психолого-педагогічних особливостей школярів, а також впровадження індивідуалізованих підходів, що сприятимуть підвищенню їхньої зацікавленості та ефективному залученню в освітній процес.

На запитання «Оберіть, які види дослідницьких активностей є для учнів найцікавішими? (можна обрати декілька варіантів)», були отримані наступні результати:

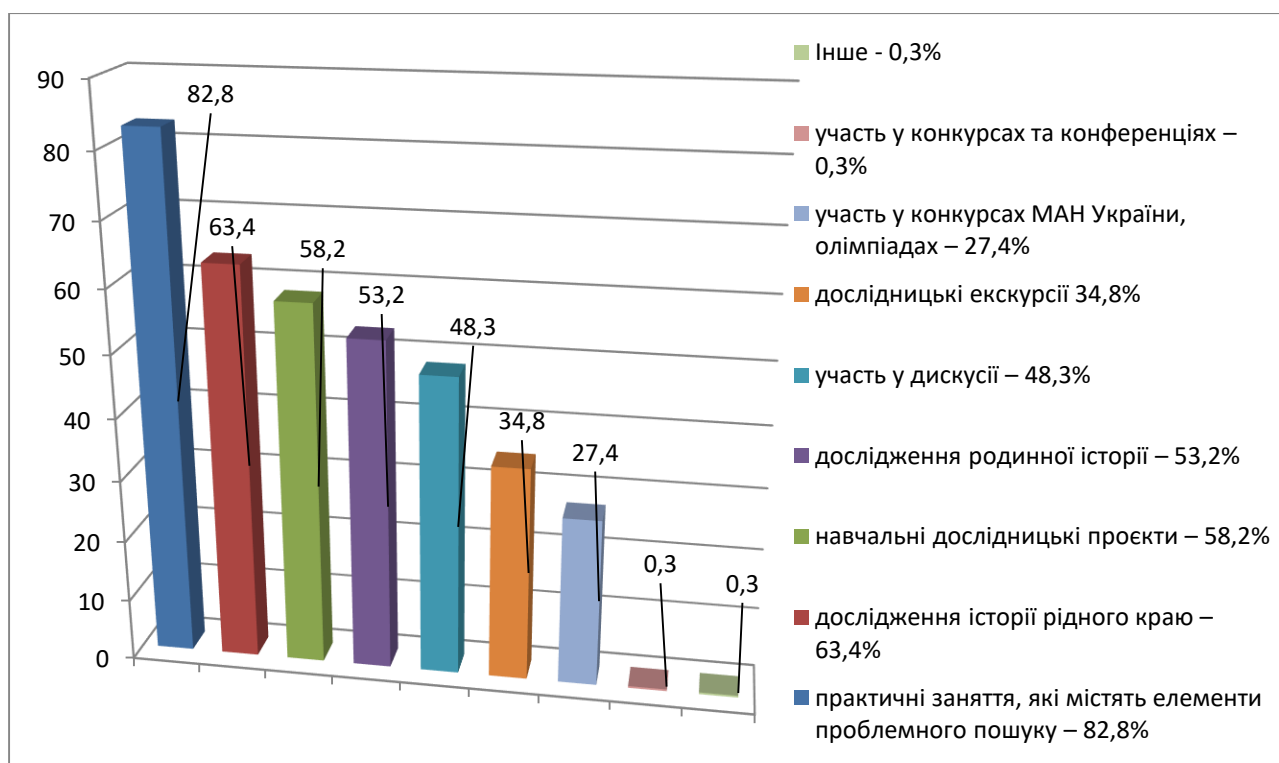

Рис. 10 Діаграма відповідей вчителів на запитання «Оберіть, які види дослідницьких активностей є для учнів найцікавішими? (можна обрати декілька варіантів)».

Результати анкетування свідчать про значну зацікавленість учнів у дослідницьких активностях практичного характеру, що включають елементи проблемного пошуку (82,8%). Високий інтерес до дослідження історії рідного краю (63,4%) і родинної історії (53,2%) підкреслює важливість локальної історії та повсякденної історії (мікроісторії), що дає змогу здобувачам освіти звертатися

до власного історичного та культурного коріння, посилюючи емоційну складову освітнього процесу. Популярність навчальних дослідницьких проєктів (58,2%) й участі в дискусіях (48,3%) підкреслює потребу учнів у застосуванні власних знань та ідей на практиці, а також розвиває їх здатність до аргументації й критичного мислення. Низький інтерес до участі в конкурсах МАН, олімпіадах (27,4%) та конференціях (0,3%) може свідчити про те, що формати, орієнтовані на академічне змагання, менш привабливі для учнів.

Висновок: Аналіз ставлення вчителів і учнів до дослідницької діяльності розкриває суттєві відмінності в їхній оцінці цього підходу, що відображає як його потенціал, так і виклики впровадження. Вчителі практично однотайно вважають методи дослідницької діяльності потужним інструментом, який стимулює пізнавальну самостійність, розвиває критичне мислення й підвищує мотивацію учнів до навчання, причому лише поодинокі голоси вказують на відсутність впливу чи надмірні витрати часу, а негативного сприймання не зафіксовано зовсім. Натомість учні демонструють менш стабільне ставлення: вони більше схильні цінувати загальну дослідницьку діяльність, ніж участь у навчальних дослідницьких проєктах, що значною мірою залежить від їхніх особистих уподобань і психологічних особливостей. Найпривабливішими для них є активності з проблемним пошуком, дослідження історії рідного краю та родинної історії, які мають практичний і емоційний зв'язок із їхнім життям, тоді як формати на кшталт конкурсів чи конференцій викликають значно менший інтерес. Ця розбіжність указує на те, що хоча педагоги бачать у дослідницьких методах системний інструмент розвитку компетентностей, учні сприймають їх вибірково, надаючи перевагу доступним і близьким темам. Для оптимізації процесу доцільно адаптувати навчальні дослідницькі проєкти до індивідуальних інтересів учнів, посилити акцент на практичних завданнях і розширити використання локального контексту в навчанні.

6. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ У ВПРОВАДЖЕННІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Проведене анкетування дає змогу виділити чинники, які, на думку вчителів, негативно впливають на організацію дослідницької діяльності учнів на уроках історії в основній школі.

Аналіз відповідей вчителів на запитання «Які, на Ваш погляд чинники не сприяють організації дослідницької діяльності учнів на уроках історії в основній школі? (можна обрати декілька варіантів)» засвідчив, що основними негативними чинниками, які ускладнюють впровадження дослідницької діяльності в процес навчання історії є, передусім, перевантаження навчальних програм та підручників (81,2%) та недостатня кількість годин на проведення дослідницької роботи учнів (80,9%). Це свідчить про те, що чинні навчальні програми й обсяги матеріалу в підручниках не враховують потреб у глибокому вивченні і практичному застосуванні знань, що є важливими елементами дослідницької діяльності. Як наслідок, у процесі навчання пасивне сприйняття інформації учнями переважає над її осмисленням - учні часто завчають навчальний матеріал підручника без розуміння, як отримані знання використовувати в життєвих ситуаціях.

Також важливими перешкодами є такі чинники як: недостатньо матеріалів для проведення дослідницької діяльності/практичних занять (52,9%) та велика наповнюваність класів (49,8%). Ці фактори підкреслюють, що для ефективної організації дослідницької роботи потрібна доступність додаткових матеріалів, насамперед історичних джерел різного типу, та можливість індивідуального підходу до учнів, що ускладнюється у класі з великою кількістю учнів.

Інші чинники, такі як відсутність мотивації та зацікавленості учнів (37,8%), низький рівень навчальних досягнень учнів (34,8%) та брак праць з методики організації дослідницької діяльності (27,1%), вказують на потребу в розробленні більш привабливих та адаптованих методів дослідницької роботи. Це може свідчити про необхідність створення інноваційних підходів і методичних матеріалів, які б забезпечили підтримку вчителів у впровадженні

дослідницької діяльності, незважаючи на обмеження класно-урочної системи (22,2%).

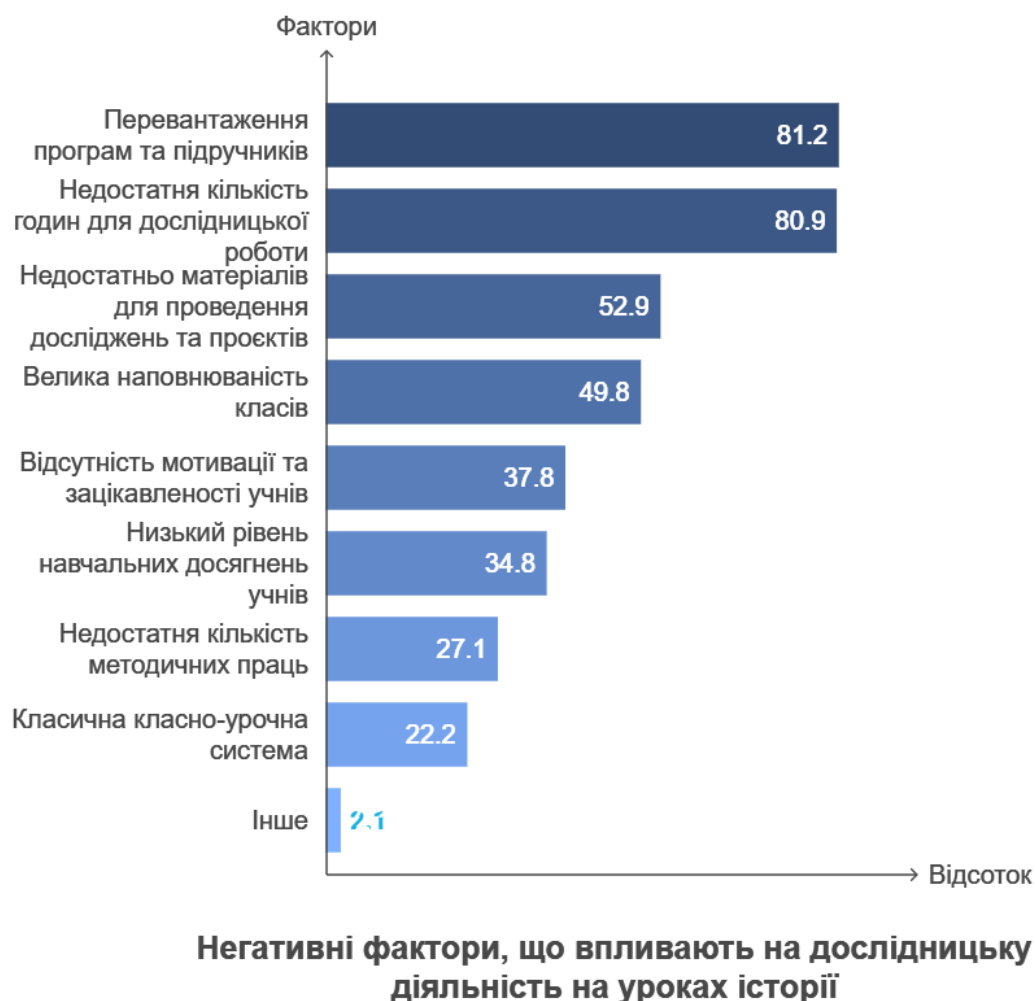

Рис. 11 Діаграма відповідей вчителів на запитання «Які, на Ваш погляд чинники не сприяють організації дослідницької діяльності учнів на уроках історії в основній школі? (можна обрати декілька варіантів)».

Серед інших чинників, що перешкоджають організації дослідницької діяльності учнів на уроках історії, учителі зазначали у рубриці «Інше» таке як: «не завжди є матеріал, навіть до практичних занять, передбачених програмою», «навчальні програми перевантажені змістом. Не передбачені окремі уроки для проведення проєктів та досліджень», «відсутність цікавих збірок історичних джерел, у підручниках має бути не оповідальний стиль, а проблемний виклад матеріалу, який спонукав би до досліджень», «немає чітких критеріїв оцінювання дослідницьких завдань та навчальних проєктів», «учні не володіють

дослідницькими навичками», «недостатній рівень сформованості дослідницьких умінь учнів. Учні проводять дослідження переважно орієнтуючись на свою інтуїцію, а не вміння», «низький рівень дослідницьких навичок учнів».

Висновок: Аналіз проблем і викликів у впровадженні дослідницької діяльності на уроках історії в основній школі розкриває глибоко системні перешкоди, які суттєво знижують її результативність: учителі одностайно виділяють перевантаження навчальних програм і підручників фактологічним змістом як головний чинник, що разом із недостатньою кількістю годин блокує можливості для осмислення матеріалу чи його практичного застосування, змушуючи учнів обмежуватися механічним запам'ятовуванням. Велика наповнюваність класів ускладнює індивідуальну роботу з кожним учнем, а брак матеріалів для дослідницької роботи, зокрема історичних джерел різного типу, звужує доступ до автентичних основ для аналізу, що є критично важливим для цього підходу. Посилюють проблему низька мотивація учнів, їхній недостатній рівень дослідницьких навичок, коли школярі покладаються на інтуїцію замість системних умінь, а також відсутність методичних праць і критеріїв оцінювання, що залишає вчителів без належної підтримки. Ці чинники вказують на необхідність розвантаження навчальних програм, створення доступних збірок історичних джерел, методичних рекомендацій і цілеспрямованого розвитку дослідницьких умінь учнів.

7. ПРОПОЗИЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

В анкеті ми запропонували пункт, у якому вчителі могли висловити власні пропозиції щодо вдосконалення дослідницької діяльності на уроках історії. Із загальної вибірки більшість респондентів надали змістовні відповіді, лише двоє зазначили «Не знаю». Аналіз відповідей вказує на кілька ключових тем і проблем, що стосуються організації та впровадження такої діяльності в освітній процес. Відповіді класифіковано за дев'ятьма тематичними категоріями та подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Пропозиції вчителів щодо вдосконалення дослідницької діяльності на уроках історії.

Опис проблеми та пропозиції вчителів	Приклади відповідей вчителів
Проблема: перевантаженість навчальних програм і підручників фактологічним матеріалом суттєво обмежує можливості для дослідницької діяльності. Пропозиції: розвантажити програми, зменшити обсяг теоретичного матеріалу передбачити час для дослідницької роботи.	«Доцільно розвантажити програми та підручники від великої кількості теоретичного матеріалу, який погано запам'ятовується учнями, натомість передбачити час для власних досліджень учнів, презентації їхніх напрацювань на уроках». «Програми перевантажені, не вистачає часу на пояснення, не кажучи про дослідження».
Проблема: брак часу для поєднання пояснення матеріалу та досліджень. Пропозиції: збільшити кількість годин на вивчення історії, передбачити уроки-дослідження в модельних навчальних програмах та підручниках.	«Для дослідницької діяльності необхідно виділити необхідну кількість годин, бо за 45 хвилин у 5 класі чи 1,5 години в 10–11 класах складно поєднати пояснення матеріалу, підготовку до НМТ і дослідження». «Мало годин для вивчення історії України, вже мовчу про історію рідного краю».
Проблема: Відсутність методичних рекомендацій і підготовки учнів. Пропозиції: розроблення методичних рекомендацій та спецкурсів, що навчали б учнів дослідницьких навичок	«Більшість учнів не володіють дослідницькими навичками, а сформувані їх у межах предмета неможливо без часу чи спецкурсу» «Навички дослідництва має мати вчитель, інакше це лише слова»
Проблема: Брак інтерактивних матеріалів. Пропозиції: онлайн-доступ до архівних матеріалів та первинних джерел для проведення досліджень	«Мають бути цифрові бази з історичними джерелами, щоб учні могли досліджувати» «Потрібен онлайн-доступ до архівів, музеїв»

Опис проблеми та пропозиції вчителів	Приклади відповідей вчителів
Проблема: формальність проведення учнівських досліджень без емоційного залучення. Пропозиції: включення до програм та підручників емоційно та особистісно важливих для учнів тем досліджень.	«Дослідницька робота не має застосовуватися просто заради методу. Тема повинна зачепити учня на емоційному, особистісному рівні» «Дослідження мають бути творчими та прикладними, наприклад, уроки з глиною при вивченні Месопотамії»
Проблема: брак інтерактивних матеріалів. Пропозиції: створення цифрових ресурсів, онлайн-платформ та баз даних для підтримки дослідницької діяльності учнів, які б містили віртуальні екскурсії, цифрові версії документів, навчальні відеоматеріали та інтерактивні елементи.	«Створити сайти з віртуальними екскурсіями музеями світу, мультимедійними реконструкціями» «Цифрові симуляції історичних подій, де учні могли б відтворювати роль особистостей» «Інтерактивність та доступність інформації зробить дослідження більш захоплюючим».
Проблема: додаткове навантаження без стимулів Пропозиції: передбачити можливість мотивувати вчителів за організацію дослідницької діяльності, зокрема через додаткову оплату за роботу з учнями у позаурочний час.	«Має бути передбачена оплата за організацію дослідницької роботи в позакласний час». «Треба мотивувати вчителів до дослідницької діяльності додатковою оплатою».
Проблема: відсутність критеріїв оцінювання результатів дослідницької діяльності учнів. Пропозиції: розроблення чітких критеріїв оцінювання дослідницьких робіт, щоб забезпечити об'єктивність і зрозумілість у оцінюванні учнівських досягнень.	«Потрібно розробити методiku оцінювання дослідницьких робіт, чіткі критерії для проєктів» «Чітко визначити критерії оцінювання дослідницьких умінь».
Проблема: велике навантаження на вчителів через вимоги навчальних програм.	«У добі 24 години, у нас є родини, а не потрібна совдепщина з липовими показниками».

Опис проблеми та пропозиції вчителів	Приклади відповідей вчителів
<i>Пропозиції:</i> зменшити тиск формалізованої роботи на вчителів, створити підтримуючі умови дослідницької діяльності учнів.	<i>«Створити заклади, які знімуть це навантаження з вчителів».</i>

Висновок: Аналіз відповідей указує на системний характер проблем, на які наражаються вчителі під час впровадження дослідницької діяльності. Перевантаженість навчальних програм та підручників фактологічним матеріалом і брак годин створюють бар'єри, які педагоги пропонують усунути шляхом перегляду модельних програм і введення спеціальних уроків-досліджень. Пропозиції створення онлайн-платформ і доступу до архівів відображають прагнення вчителів інтегрувати технології, що можуть підвищити зацікавленість учнів і компенсувати обмеженість фізичних ресурсів. Водночас потреба в критеріях оцінювання вказує на необхідність стандартизації результатів дослідницької діяльності, що є важливим для її легітимності в освітньому процесі. Висока частота згадок необхідності методичного супроводу й розроблення цифрових ресурсів указує на дефіцит інструментів, що компенсував би ці обмеження й підвищив зацікавленість учнів. Потреба в критеріях оцінювання та підготовці спецкурсів підкреслює необхідність стандартизації й розвитку компетентностей, тоді як мотивація вчителів і їхня перевантаженість свідчать про важливість організаційної підтримки.

На основі аналізу можна запропонувати такі рекомендації:

1. Розвантажити програми від другорядного матеріалу, передбачивши щонайменше 10% годин на дослідницьку діяльність.
2. Створити методичні збірки із завданнями та історичними джерелами, а також цифрові платформи з доступом до архівів і віртуальних екскурсій.
3. Впровадити спецкурси для учнів («Вчимося досліджувати») і курси підвищення кваліфікації для вчителів із методики дослідницької діяльності.

4. Розробити чіткі критерії оцінювання дослідницьких робіт і проєктів, узгоджені з компетентнісним підходом.

Ці заходи можуть трансформувати дослідницьку діяльність із епізодичного інструменту в системний компонент історичної освіти, сприяти розвитку критичного мислення та самостійності учнів.

8. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі результатів онлайн-опитування вчителів історії, проведеного для аналізу стану впровадження дослідницького підходу до навчання історії в закладах загальної середньої освіти, сформовано такі висновки та рекомендації:

1. Дослідження охопило педагогів із різних регіонів України, що забезпечило репрезентативність вибірки та дало змогу отримати багатогранну картину поточного стану дослідницької діяльності на уроках історії. Ми мали на меті не лише оцінити сучасну практику, а й виявити ключові проблеми та перспективи для вдосконалення цього підходу.

2. Сучасне суспільство вимагає від учнів уміння активно досліджувати історичні процеси, розвиваючи критичне мислення, креативність і самостійність. У контексті інформаційного середовища, де значна частина даних є неперевіреною чи маніпулятивною, дослідницька діяльність на уроках історії набуває особливої актуальності. Вона сприяє формуванню медіаграмотності, допомагає учням розпізнавати маніпуляції, інтерпретувати джерела та брати участь у дискусіях на основі фактів. Таким чином, цей підхід готує школярів до активної громадянської позиції та відповідального прийняття рішень.

3. Вчителі демонструють переважно правильне, але неоднорідне розуміння дослідницької діяльності. Позитивною тенденцією є орієнтація на пошукову діяльність і критичне мислення, однак недостатня увага до висування гіпотез, реалізації проєктів і презентації результатів указує на прогалини в повноцінному впровадженні цього підходу. Це може бути зумовлено браком методичних ресурсів і професійної підготовки педагогів.

4. Педагоги визнають дослідницький підхід ефективним інструментом для розвитку ключових компетентностей учнів, але його застосування залишається епізодичним. Перевага надається короткотерміновим проєктам і мініпроєктам, що обмежує глибину та системність досліджень. Основний акцент сфокусовано на аналітичних уміннях (аналіз джерел, аргументація), тоді як творчі (генерування ідей) і соціальні навички (співпраця) розвиваються недостатньо через обмеження часу та ресурсів.

5. Вчителі практично одностайно позитивно оцінюють дослідницьку діяльність, вважаючи її потужним засобом для стимулювання пізнавальної самостійності, розвитку критичного мислення та підвищення мотивації учнів. Негативного сприймання майже не зафіксовано. Учні виявляють менш стабільне ставлення: вони більше цінують загальну дослідницьку діяльність, ніж участь у проєктах, віддаючи перевагу проблемному пошуку та темам, пов'язаним із локальною чи родинною історією, що мають для них практичний і емоційний зв'язок.

6. Головними перешкодами є перевантаження навчальних програм фактологічним матеріалом, недостатня кількість годин, брак історичних джерел і велика наповнюваність класів. Додаткові труднощі включають низьку мотивацію учнів, їхній недостатній рівень дослідницьких навичок, а також відсутність чітких методичних рекомендацій і критеріїв оцінювання. Ці системні бар'єри вказують на невідповідність сучасної освітньої системи потребам дослідницького підходу.

7. Педагоги наголошують на необхідності розвантаження програм, збільшення годин на історію, введення спеціальних уроків-досліджень, створення методичних матеріалів, цифрових ресурсів (наприклад, онлайн-архівів) і розроблення критеріїв оцінювання.

Для подолання виявлених проблем і підвищення ефективності дослідницької діяльності на уроках історії пропонуємо:

- розвантажити модельні навчальні програми від другорядного фактологічного матеріалу, виділивши щонайменше 10% навчального часу на дослідницьку діяльність (наприклад, уроки-дослідження чи проєктні заняття);
- створити методичні збірники із завданнями та історичними джерелами, адаптованими для учнів основної школи;
- розробити цифрові платформи з доступом до онлайн-архівів, віртуальних екскурсій і симуляцій історичних подій для збагачення навчального процесу;
- впровадити факультативи для учнів (наприклад, «Вчимося досліджувати») та курси підвищення кваліфікації для вчителів із методики дослідницької діяльності;
- розробити чіткі, узгоджені з компетентнісним підходом критерії оцінювання дослідницьких робіт і проєктів для забезпечення прозорості та об'єктивності;
- посилити практичну спрямованість завдань, залучаючи учнів до дослідження локальної та родинної історії, що відповідає їхнім уподобанням і сприяє емоційному залученню.

На нашу думку, дослідницька діяльність на уроках історії є важливим інструментом для розвитку критичного мислення, медіаграмотності та самостійності учнів, що відповідає викликам сучасного суспільства. Реалізація запропонованих рекомендацій дасть змогу усунути системні перешкоди, перетворити цей підхід із епізодичного на системний компонент освіти, підвищити її якість, підготувати учнів до активної участі в житті демократичного суспільства.

9. ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

У проведенні дослідження та підготовці аналітичного звіту, зокрема розробленні анкети для вчителів, визначенні критеріїв аналізу даних, формуванні методологічних підходів, структуруванні результатів і розробленні практичних рекомендацій, використано наукові праці, присвячені методології та

методиці дослідницького навчання історії. Ці джерела є теоретичним і методичним підґрунтям для створення інструментарію дослідження, обґрунтування підходів до інтерпретації результатів і формулювання висновків, спрямованих на підвищення ефективності дослідницької діяльності в шкільній історичній освіті. Поєднання емпіричних даних із теоретичними напрацюваннями забезпечило наукову обґрунтованість і практичну цінність представлених у звіті результатів.

Бабійчук, С. М. (2017). *Дидактичні умови застосування геоінформаційних систем у дослідницькій діяльності старшокласників* [Дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки НАПН України]. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Babychuk_aref.pdf

Баханов, К. (2004). *Дослідницька робота учнів на уроках історії*. Видавнича група "Основа".

Возна, З. (Уклад.). (2019). *Організація проектної діяльності учнів: навчально-методичний посібник для студентів освітнього ступеня «магістр» денної та заочної форми навчання*. «ВПЦ» Візаві. <http://surl.li/ijcdsd>

Головань, М., & Яценко, В. (2012). Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». У *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII* (с. 61–62). Видавничий відділ НМетАУ. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/57953>

Кришмарел, В. (2019). Методи навчання філософії в контексті компетентісно орієнтованої історичної і громадянської освіти в ліцеї. *Проблеми сучасного підручника*, (23), 123–132. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718984/>

Михайличенко, С. (2011). *Методичні засади дослідницької діяльності старшокласників з історії України в процесі взаємодії школи та музею* [Дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки НАПН України]. <https://uacademic.info/ua/document/0411U002946>

Мієр, Т. (2017). *Дидактичні засади організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів* [Дис. д-ра пед. наук, Інститут педагогіки НАПН України]. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/dysertatsiia-Miier-T.I..pdf>

Міхно, О. П. (2010). *Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури* [Дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки АПН України]. <https://uacademic.info/ua/document/0410U001612>

Мороз, І. (2020а). Модель дослідницької компетентності старшокласників з історії. У *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики*

імені Я. А. Коменського. Вип. 1(20): Сучасні проблеми обдарованості особистості: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 58–61). ВПЦ «Візаві». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720662>

Мороз, І. (2020b). Психолого-педагогічні умови формування в учнів старшої школи історичної дослідницької компетентності. У *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи»* (с. 106–108). Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720694>

Мороз, І. (2021). Дослідницька компетентність учнів: сутність та особливості формування на уроках історії. У *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: контрверзи сучасного наукового пізнання : зб. тез всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (с. 137–140). Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725954>

Мороз, І. (2023). Дослідницька діяльність учнів як складник сучасного навчання історії в школі. У *Імплементация Державного стандарту базової середньої освіти: виклики, реалізація, перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн)* (с. 192–194). КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735470>

Мороз, П. (2008а). Методика розвитку в школярів вміння бачити проблеми (на матеріалі історії стародавнього світу). *Історія в школах України*, (11-12), 15–20. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8459>

Мороз, П. (2008b). Теоретичні засади розвитку вмінь бачити проблеми на уроках історії. *Історія в школах України*, (9), 11–15. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8458>

Мороз, П. (2018). Компонентний склад дослідницької компетентності учня старших класів (на прикладі навчання історії). У *Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і методика формування громадянської компетентності старшокласників в умовах інноваційного розвитку сучасної гімназії»* (с. 32–34). Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713597>

Мороз, П. (2019). *Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс) : підручник для 6-го класу закладів загальної середньої освіти*. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722069/>

Мороз, П. (2020а). Методичні шляхи формування дослідницької компетентності засобами шкільного підручника історії. У *Проблеми сучасного підручника: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (електронне видання)* (с. 60–62). Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721429>

Мороз, П. (2020b). Робота з історичними джерелами як засіб формування дослідницької компетентності академічно здібних учнів. У *Теорія і практика моделювання інноваційного розвитку профільного закладу загальної середньої освіти технічної спрямованості для академічно здібних учнів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 54–56). Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722605/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2015). Реалізація дослідницького підходу в шкільному підручнику історії (на прикладі підручника «Всесвітня історія. Історія України» для учнів 6 класу). *Проблеми сучасного підручника*, (15), 53–66. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713318>

Мороз, П., & Мороз, І. (2018a). *Вступ до історії : підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти*. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722144/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2018b). *Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі*. ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712554/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2020). Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*, (24), 142–162. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720924/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2023a). Інтегрування історії повсякденності у шкільний курс історії: дослідницький аспект. *Проблеми сучасного підручника*, (30), 86–101. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736193/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2023b). Особливості розроблення дослідницьких завдань з історії для учнів базової школи. У *Recent Trends in Science: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference* (с. 206–207). FOP Marenichenko V.V. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735202/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2024). *Практика інтегрованого навчання учнів історії у 5-6 класах : методичні рекомендації*. Видавничий дім «Освіта». <https://lib.iitta.gov.ua/740428/>

Недодатко, Н. (2005). Технологія формування навчально-дослідницьких умінь школярів. *Рідна школа*, (6), 21–23.

Новосьолова, В. І. (2021a). Використання оптимальних методів навчання української мови у процесі формування навчально-дослідницьких умінь здобувачів освіти. У *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2021 рік* (с. 42–43). Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729631/>

Новосьолова, В. І. (2021b). Особливості формування навчально-дослідницьких умінь учнів на уроках української мови в умовах Нової

української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (8 (346) Ч. 1), 181–197. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8\(346\)-1-181-197](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-181-197)

Новосьолова, В. І. (2022). Методи дослідницького навчання на уроках української мови в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти. У *Шості Геретівські читання: наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 03 червня 2022 року)* (с. 223–227). ТОКІППО. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732175/>

Омельчук, С. (2014). *Методика навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу* [Дис. д-ра пед. наук, Херсон. держ. ун-т]. <https://uacademic.info/ua/document/0514U000740>

Пєхота, О., Кіктенко, А., Любарська, О., Нор, К., Олексюк, О., Ситченко, А., Тарасова, Л., & Тихонова, Т. (2001). *Освітні технології : навч. метод, посіб.* А.С.К. <http://surl.li/vxlnxo>

Пометун, О. (2015). Практичні заняття як форма навчання історії. У *Практичний довідник учителя історії* (с. 52–54). Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання», №2.

Пометун, О., Гупан, Н., & Власов, В. (2018). *Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник*. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712706/>

Moroz, P., & Moroz, I. (2015). Conceptual bases of the research activity in the process of teaching world history at the secondary school. *Український Педагогічний журнал*, (3), 102–115. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706850/>

Proces edukacyjny w czasie wojny i powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską : monografia. (2024). MANS w Łomży. <https://doi.org/10.32405/mono-lomza-kyiv-2024>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Колектив авторів:

Мороз П. В.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Мороз І. В.

науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

**Результати онлайн опитування «Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»: аналітичний звіт
(електронне видання)**

Київ : Педагогічна думка, 2025.

Підписано до друку 31.03.2025 р. Формат 60х90 1/16
Ум. друк. арк.1,75

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-82
e-mail: book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників,
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08.2009